

punishment than provided for by law (Art. 69) and the imposition of a punishment in cases which include multiple mitigating circumstances (Art. 69¹);

- Exemption from punishment as it can indicate a loss of the social danger of perpetrator by the time of the trial (P. 4 Art. 74 CCU), the possibility of correction of a convicted person without serving a sentence as a ground for release on probation (Art. 75), etc.

Active repentance which happened after conviction of the perpetrator affects:

- Exemption from further serving of punishment (parole, replacement of the unserved part of the sentence with a less strict punishment, presidential pardon);

- Criminal record as it forms the basis for its early withdrawal.

On the basis of the mentioned above, the author concludes about the interinstitutional meaning of active repentance in the system of criminal law.

Keywords: *active repentance, release from criminal liability, criminal-legal consequences, sincere repentance, active assistance in disclosure of a crime.*

* * *

УДК 343.9 : 343.575-053.6



Хорольська Ю.С.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СХИЛЯННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ ОДУРМАНЮЮЧИХ ЗАСОБІВ ЯК ЗЛОЧИН ТА ФОНОВЕ ЯВИЩЕ

Розглянуто проблему схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів та досліджено її вплив на криміногенну обстановку в молодіжному середовищі.

Ключові слова: *запобігання, схилення, неповнолітні, вживання, одурманюючі засоби, виховання, дитинство, психолог, дитяча злочинність, неповнолітній порушник закону.*

Постановка проблеми. Конституцією України у ст. 52 проголошено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Діє ряд нормативно-правових актів, які захищають права дітей, але на сьогоднішній день окремої уваги потребує

дитяча злочинність, адже криміногенна ситуація у молодіжному середовищі дедалі ускладнюється. Тож державі необхідно проведення ефективних реформ у сфері дитинства. Проведення реформ в Україні – це спосіб держави посилити ефективність діяльності відповідних органів щодо запобігання правопорушенням та злочинності в цілому, в тому числі і серед неповнолітніх.

У засобах масової інформації все частіше коментують факти, що за даними Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції, з кожним роком все більше діти стають суб'єктами навмисних, жорстоких, зухвалих злочинів, а саме: вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, хуліганство, крадіжки, грабежі, розбої та інші злочини, які посягають на життя, здоров'я, статеву недоторканність та інші цінності. Коли у щоденних новинах висвітлюють резонансні випадки в Україні та в світі за участю дітей, це вже майже не викликає подиву.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми боротьби зі злочинами у сфері охорони здоров'я людей та протидії обігу наркотичних засобів та психотропних речовин розглядалися у працях багатьох дослідників та науковців, зокрема: Ю.В. Александрова, П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Ф.Г. Бурчака, В.В. Вітвіцької, В.К. Грищука, І.М. Даньшина, С.Ф. Денисова, О.М. Джужи, В.П. Ємельянова, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, М.І. Мельника, Г.М. Мінковського, Н.А. Мірошніченко, А.А. Музики, В.О. Навроцького, О.С. Стеблинської, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, Є.В. Фесенка, В.В. Шаблістого, Н.С. Юзікової, С.С. Яценка та інших, але цільового дослідження проблеми схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, як фактора погіршення криміногенної ситуації в молодіжному середовищі, не проводилося.

Мета статті – аналіз криміногенної ситуації в молодіжному середовищі у зв'язку із збільшенням фактів схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів; розгляд запобігання як засобу боротьби із вживанням одурманюючих речовин неповнолітніми.

Виклад основного матеріалу. Є логічним факт, коли особу втягують чи/або схиляють до вчинення певних дій, які є протизаконними, то й ця особа в подальшому може вчиняти такі дії самостійно або змушувати робити ці дії інших осіб. Не слід забувати, що людина звикає до усього, більш того, майже все викликає людську залежність. Підліткова злочинність, на думку більшості вчених, має груповий характер, який проявляється у тому, що неповнолітня особа, в силу свого побоювання вчинювати злочин самостійно, втягує у своє коло інших учасників.

С. О. Сафронов в одному із своїх досліджень говорить, що вживання наркотиків відіб'ється на наступному поколінні, але вже у прогресуючих пропорціях. Через що автор вважає, що наркотики є зброєю масового ураження, міною сповільненої дії, яку можуть використовувати ворожі елементи

держави [4].

Підтримуючи таку позицію, у свою чергу, хочемо додати, що саме вживання одурманюючих речовин є причиною наркоманії, токсикоманії та викликає інші небезпечні наслідки. Вживання одурманюючих засобів тягне за собою низку вчинків та дій, які є адміністративно та кримінально караними.

Неповнолітній порушник закону – особливий за своїми кримінологічними характеристиками та є найбільш важким об'єктом виховання та перевиховання. Справа в тому, що такий неповнолітній найчастіше обтяжений уже вкоріненими негативними поглядами, судженнями, негативними звичками та формами поведінки. Зазвичай він грубо протидіє позитивному впливу, зводячи між собою та вихователем психологічний бар'єр недовіри, відчуження і навіть ворожості. Зруйнувати цей бар'єр – значить створити позитивні передумови для подальшого психологічного впливу [2].

Особистість важкого підлітка, як правило, характеризується низьким рівнем його культури та поганим вихованням, на яке вплинули недоліки і прорахунки у трьох сферах його існування: 1 – сім'я, 2 – школа, 3 – дозвілля (вулиця, двір, секції, гуртки). На думку більшості вчених, складним віковим періодом у дітей є 14–18 років (у цей період вони найбільш схильні до вчинення злочину). Слід звернути увагу, що при цьому відсутня залежність від соціального статусу. Схильність до вчинення злочину наявна як у безпритульних чи/та вихідців із неблагополучних сімей, так і у дітей із цілком благополучних сімей. Отже, соціальна забезпеченість сім'ї – не завжди безпечний простір для виховання та становлення дитини.

Вікові особливості неповнолітніх серйозно позначаються на їх поведінці. Саме в дитячому віці підліток аналізує та сприймає навколишній світ, у результаті чого формуються судження про оточуюче середовище, яке формується на знаннях, засвоєних з дитинства, підлітки починають наслідувати кумирів, захоплюючись ними, переймають від них манери та стиль життя. Саме в такому віці необхідно вчити дитину, контролювати коло її спілкування, не допускати втягнення її у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, але поряд з цим не забувати про те, що надмірна увага та турбота теж може призвести до негативних наслідків. На основі думок і переконань виникає світогляд – система поглядів, що значною мірою визначають життєвий шлях людини як особистості.

Вживання наркотичних та психотропних речовин людьми, а особливо неповнолітніми, має прямий причинно-наслідковий зв'язок з показниками здоров'я у суспільстві та станом злочинності у країні. Вживання наркотиків, психотропних, одурманюючих речовин може призвести до різних психологічних чи соматичних захворювань, або навіть летального наслідку.

Враховуючи сказане, допускаємо, що схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів дійсно призводить до ускладнення криміногенної обстановки в молодіжному середовищі. В результаті чого дитина стає за-

лежною від вживання одурманюючих засобів, при цьому вживати одурманюючі засоби немає безпосереднього бажання, але підсвідомо у дитини з'являється звичка, формується залежність, яку важко подолати. Як результат, в останнього виникає бажання вчинювати й інші правопорушення та злочини. З часом вживання одурманюючих засобів, антиморальний спосіб життя стають для дитини нормальним повсякденним життям, що призводить до небажаних наслідків (токсикоманії, наркоманії, смерті).

Аналіз кількісно-якісних показників схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, на підставі якого міг би бути здійснений прогноз щодо тенденцій його поширення в Україні, не проводився, більш того, відсутня типологія осіб, які вчиняють окремі злочини, пов'язані зі схиленням неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, адже окремо не досліджувалися причини і умови саме цього злочину. Також відсутні наукові розробки характеристики особи, яка вчиняє схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, її мотивації та мотивів. Через означені вище прогалини фактично неконкретизованими лишаються і заходи запобігання цьому злочину.

Успішне вирішення проблеми, пов'язаної з погіршенням криміногенної обстановки у сучасному середовищі, багато в чому залежить від нормального соціального розвитку суспільства в цілому. Виходячи з вищевикладеного та спираючись на здобутки попередніх дослідників, вважаємо за доцільне провести кримінологічне дослідження проблем запобігання схиленню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів та віднайти шляхи подолання цих злочинів, які допоможуть знизити криміногенну обстановку у дитячому середовищі.

Ми підтримуємо думку, що перш за все необхідно запобігати суспільно небезпечним діям на належному рівні, використовуючи запобігання як засіб соціального регулювання відносин у певній сфері. Адже щоб ліквідувати детермінант дитячої злочинності, необхідно покращувати взаємодію усіх заходів у всіх сферах життя, а саме заходи економічного, соціального, виховного, педагогічного, організаційного та правового характеру.

Згідно з рівнями функціонування злочинності та її проявів, передусім їхніх причин і умов, виокремлюють такі три рівні діяльності щодо запобігання злочинності:

- загальносуспільний – здійснюється стосовно причин і умов злочинності загальносуспільного рівня;
- груповий – здійснюється стосовно причин і умов злочинних проявів певної соціальної групи, що виділена за соціальною чи соціально-демографічною ознакою (злочинність робітників, службовців, жінок, неповнолітніх та ін.) або належність до спільного середовища (за місцем проживання, праці, навчання, дозвілля тощо);
- індивідуальний – спрямовується щодо причин і умов конкретного

злочинного прояву [1, с. 326].

М. Колодяжний, спираючись на думку В. Голіни, зазначає, що до загальних рис сучасної системи запобігання злочинності можна віднести наявність трьох рівнів, а саме: первинне запобігання (вдосконалення різних сфер суспільного життя); вторинне запобігання (зменшення можливостей вчинення злочинів); третинне запобігання (профілактика рецидиву) [2].

Враховуючи вищесказане, хочемо запропонувати три етапи проведення запобігання злочинам серед дітей. Такі етапи запобігання під час проведення відповідної роботи з підлітками-правопорушниками допоможуть знизити злочинність у сучасному криміногенному середовищі серед молоді. Кожен з трьох етапів включає в себе комплекс різних заходів.

Отже, ми пропонуємо такі етапи запобігання злочинам серед неповнолітніх:

1-й етап – загальносуспільне запобігання (завданням цього етапу є проведення роботи у різних сферах суспільного життя з метою роз'яснення правил поведінки, агітація за правильний та здоровий спосіб життя, а також демонстрація правильних прикладів фото- та відеоматеріалів, при цьому запобігання здійснюється стосовно причин та умов вчинення злочинів щодо дітей, в тому числі і схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів);

2-й етап – групове запобігання (надання допомоги неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя, з метою їх виховання/перевиховання та недопущення того, щоб вони хотіли вчинювали кримінально небезпечні діяння, при цьому запобігання здійснюється стосовно причин та умов вчинення злочинів щодо дітей, в тому числі і схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів);

3-й етап – індивідуальне запобігання (спрямовується щодо причин та умов вчинення особою схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів).

Завданнями державних органів є активізація запобігання злочинам щодо схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів з метою запобігання правопорушенням у дитячому середовищі в цілому. Тож необхідно запроваджувати у практику новітні методи та форми роботи з дітьми, що схильні до вчинення правопорушень та злочинів. Необхідно підвищити рівень обізнаності дітей з питань права (проводити класні години, демонструвати фільми на відповідну тематику). Є ще ряд завдань, який стоїть перед суспільством, наприклад:

1. Удосконалення, ведення та систематичне оновлення статистичних відомостей Міністерства внутрішніх справ України про злочини, вчинені неповнолітніми або за їх участю.

2. Контроль державних органів за дотриманням прав дітей батьками та іншими особами, які беруть участь у вихованні дитини.

3. Моніторинг соціальних сторінок у мережі Інтернет (обмеження доступу для неповнолітніх, посилений контроль за викладеною інформацією).

4. Проведення нічних рейдів у громадських місцях з метою виявлення неформальних груп та людей, які є членами таких груп, запобігання участі у них неповнолітніх, у тому числі відповідну роботу необхідно проводити в мережі Інтернет.

5. Перегляд вимог Положення про психологічну службу системи освіти України та внесення відповідних змін щодо наявності психологів у кожному навчальному закладі. В першу чергу в кожному навчальному закладі необхідна робота кваліфікованого психолога, який повинен своєчасно виявляти проблеми серед дітей, виділяти осіб, схильних до вчинення злочину, та працювати з ними. Не допускати фактів втягнення чи/та схиляння дітей до вживання одурманюючих засобів. Відповідно до положень наказу МОН України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів МОН України» [4], посади практичних психологів, соціальних педагогів вводяться у штати шкіл за умови наявності фахівців за нормативами чисельності практичних психологів та соціальних педагогів шкіл відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 № 127, зареєстрованого в Міністерстві юстиції 30.12.99 за № 922/4215 [5]. При проведенні нами опитування директорів навчальних закладів Дніпропетровської області встановлено, що в сільських школах, у яких чисельність учнів перевищує 100 осіб, за штатом не встановлено посади психолога, але така необхідність дійсно існує. Виникає питання: чому прийняття закону не тягне за собою його стовідсоткове виконання? На нашу думку, робота психологів із дітьми – це можливість виявляти своєчасно антигромадську поведінку неповнолітніх та сприяти її усуненню та адаптації. Моральні відхилення у вихованні неповнолітніх викликають занепокоєність, вимагають глибокого аналізу і вжиття усіх необхідних заходів для припинення та недопущення таких проявів.

Вищесказане свідчить про те, що протидія негативним явищам, правопорушенням і злочинності серед дітей, в тому числі і схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, є на сьогоднішній день серйозною проблемою, оскільки саме стан молодого покоління визначає спрямованість і темпи розвитку нашого суспільства вперед на довгі роки. Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – суттєва шкода здоров'ю неповнолітніх, яка супроводжується уповільненням фізичного та психічного розвитку дитини, суспільною небезпечністю. Негативні наслідки для здоров'я неповнолітнього від застосування одурманюючих засобів нічим не поступаються шкоді алкоголю, тютюну, більш того навіть наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, а іноді навіть перевершують їх.

Своєчасне встановлення причин та умов вчинення схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – ефективна боротьба з дитячою злочинністю. На сьогоднішній день існує багато прогалин у роботі кожної сфери, у якій відбувається становлення дитини (сім'я, заклади освіти,

соціальних служби та інше), тому кожен з нас повинен показувати правильний особистий приклад, щоб діти мали правильні авторитети і гідні приклади для наслідування. Тоді і в майбутньому дитяча злочинність у нас буде меншою. Тож, сучасні правоохоронні органи, в тому числі органи Національної поліції України, повинні здійснювати запобігання щодо зменшення злочинності серед дітей, залучаючи при цьому усі ланки соціуму.

Бібліографічні посилання

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
2. Колодяжний М.Г. Сучасна концепція запобігання злочинності в Європейському Союзі / М.Г. Колодяжний // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 168–173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&ct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUK EwjzsdTm7NrUAhVsJ5oKHSUUBvYQFggkMAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FFP_index.htm_2013_4_30.pdf&usq=AFQjCNFyEWfhzgPkzqmjyE8ux5U8BBuXUw.
3. незалежної Української держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. Б. Медицький. – Івано-Франківськ, 2007. – 232 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/244120.html>.
4. Сафронов С.О. Виявлення фактів схилення особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: оперативно-розшукові аспекти / С.О. Сафронов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.by/portalus/modules/theoryoflaw/print.php?subaction=showfull&id=1406746997&archive=&start_from=&ucat=&.
5. Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів МОН України : наказ МОН України від 06.12.2010 № 1205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10>.
6. Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України : наказ МОН України від 03.05.99 № 127, зареєстровано в Міністерстві юстиції 30.12.99 за № 922/4215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>.

Надійшла до редакції 02.10.2017

Khorols'ka Yu.S. Declination of minors to the use of intoxicating drugs as crime and background notion. The problem of declining juveniles to use intoxicating drugs is considered and its influence on the crime situation in the youth environment is investigated.

Three stages of prevention are proposed, which will help reduce crime in the modern criminal environment of youth. Each of the three stages includes a set of different measures applied to children:

- 1) general-social prevention: interpretation of behavior codes, demonstration of good examples;
- 2) group prevention: to assist minors who have got into infavourable life conditions\$
- 3) individual prevention – concerning causes and conditions of Declination of minors to the use of intoxicating drugs.

Keywords: *prevention, worship, minors, use, intoxicants, upbringing, childhood, psychologist, juvenile delinquency, minor offender.*

* * *